

Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016.
URL: <https://esu.com.ua/article-55887> (дата звернення: 06.04.2026)

4. Мельник В. В., Курбет Т. В. Радіоактивне забруднення ^{137}Cs мохово-лишайникового покриву в умовах свіжого субору. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. Т. 28, № 3. С. 88–92. URL: <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/1550> (дата звернення: 06.04.2026).

5. Saniewski M., Węgrzyn M. H., Fałowska P., Dziurawicz P., Waszkiewicz K., Zalewska T. Determination of Lichens' Bioaccumulation Capacity for Radioactive Isotopes Under Laboratory Conditions as a Basis for Their Application as Biomonitors. *Applied Sciences*. 2024. Vol. 14, № 23. С. 12. URL: <https://doi.org/10.3390/app142311455>.

УДК 504.054:551.58(477.84)

**ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА
ТЕРИТОРІЮ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Таранова Н. Б.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: tnb2010@tnpu.edu.ua

Чорнобильська катастрофа 26 квітня 1986 року є однією з наймасштабніших техногенних аварій, що зумовила формування тривалого радіоекологічного впливу на значні території Європи. За оцінками UNSCEAR, у перші дні після аварії в атмосферу було викинуто значні обсяги радіонуклідів, серед яких найбільш важливими за радіобіологічним ефектом були короткоживучий йод-131 ($T_{1/2} \approx 8$ діб) та довгоживучий цезій-137 ($T_{1/2} \approx 30$ років) [3].

Поширення радіоактивних аерозолів відбувалося під впливом складної синоптичної ситуації. У період 26 квітня – початку травня 1986 року спостерігалася зміна напрямків повітряних мас, що спричинило багатовекторне перенесення радіонуклідів. Визначальним чинником формування рівнів забруднення стало випадіння опадів, які забезпечували інтенсивне осадження радіоактивних частинок (процеси rainout і

washout). Це зумовило мозаїчний характер забруднення, коли навіть віддалені території зазнавали локальних підвищень радіаційного фону [2].

Чортківський район Тернопільської області належить до територій опосередкованого впливу Чорнобильської катастрофи. У перші тижні після аварії (1986 р.) на території західної України фіксувалися підвищені значення потужності експозиційної дози, які могли досягати 0,2-0,5 мкЗв/год, а локально – вищих значень у періоди випадіння опадів [1]. Водночас ці показники мали короткочасний характер і швидко знижувалися внаслідок розпаду короткоживучих ізотопів.

У наступні десятиліття відбулося поступове зниження радіаційного фону. На рубежі 2000 року типові значення для більшості території України становили 0,10-0,20 мкЗв/год, тоді як для Тернопільської області, зокрема Чортківського району, вони стабілізувалися в межах 0,10-0,15 мкЗв/год [1].

Сучасний етап (2020-2025 рр.) характеризується стабільними значеннями радіаційного фону на рівні 0,09-0,14 мкЗв/год, що відповідає природному фону. За оцінками UNSCEAR, середня додаткова ефективна доза опромінення населення поза зонами значного забруднення становить менше 1 мЗв/рік, що узгоджується з міжнародними рекомендаціями радіаційної безпеки [3, 5].

Довготривалий радіоекологічний ефект визначається передусім накопиченням цезію-137 у ґрунтовому покриві. У найбільш уражених районах щільність забруднення перевищувала 555 кБк/м², тоді як для Полісся характерні значення 185-555 кБк/м². Водночас територія Тернопільської області, включаючи Чортківський район, належить до зон із дуже низьким рівнем забруднення – менше 37 кБк/м² [2]. Це свідчить про відсутність суттєвих обмежень у землекористуванні та незначний сучасний радіоекологічний ризик.

Попри низький рівень радіаційного навантаження, Чорнобильська катастрофа мала відчутні соціально-економічні та медико-психологічні наслідки. Найбільш доведеним медичним ефектом є зростання захворюваності на рак щитоподібної залози серед дітей, що пов'язано з впливом йоду-131 у перші роки після аварії. Водночас WHO та UNSCEAR наголошують, що для

територій із низьким рівнем забруднення основний вплив проявляється у психологічній та соціальній площині – через стрес, тривожність і зміну поведінкових моделей населення [4].

Для Чортківського району саме цей аспект є визначальним. Після аварії було посилено контроль за якістю продуктів харчування, впроваджено системи радіаційного моніторингу, а також змінено підходи до оцінки екологічної безпеки. Це сприяло формуванню нового рівня екологічної свідомості населення.

Особливого значення набуває людський вимір катастрофи. Значна кількість жителів Тернопільської області брала участь у ліквідації наслідків аварії. Участь мого батька у ліквідаційних роботах є прикладом громадянської відповідальності та самопожертви. Такі індивідуальні історії формують локальну пам'ять і підсилюють суспільне осмислення Чорнобильської катастрофи.

Отже, Чортківський район зазнав переважно опосередкованого впливу Чорнобильської катастрофи. Динаміка радіаційного фону характеризується переходом від підвищених значень у 1986 році (до 0,5 мкЗв/год) до стабільного природного рівня у сучасний період (0,09-0,14 мкЗв/год). Водночас довготривалі наслідки проявляються переважно у соціально-психологічній площині, що підтверджує необхідність комплексного підходу до оцінки впливу техногенних катастроф.

Список літератури:

1. Центральна геофізична обсерваторія ім. Б. Срезневського. Радіаційний стан довкілля України: щорічні огляди. Київ.

2. IAEA. Environmental Consequences of the Chernobyl Accident and Their Remediation: Twenty Years of Experience. Vienna, 2006.

3. UNSCEAR. Sources and Effects of Ionizing Radiation. United Nations, 2008.

4. WHO. Health Effects of the Chernobyl Accident and Special Health Care Programmes. Geneva, 2006.

5. UNSCEAR. The Chernobyl Accident. URL: <https://www.unscear.org/unscear/en/chernobyl.html>